

Úžitkové umenie 19stor.

Na počiatku 19stor. došlo k zásadným zmenám pomerne všetkých umeleckých remesiel, boli ovplyvnené novým slohom, empírom. Sklenené lustre si v prvom desaťročí 19stor. uchovali klasicistický tvar a výzdobu. Bežnou sa stala aj prevzatá empírová forma anglického kryštálového lustru s girlandami šnúr brúsených kameňov a s dolnou časťou v tvare košielky. 30roky 19.stor vynikli vo výrobe farebného skla a na základe toho sa vyrábali lustre rozličnej farebnosti s naturalistickými dekoratívnymi prvkami. Svietidlá v meštianskom štýle biedermeier boli prezentované aj na priemyselných výstavách. V 19stor. sa používanie skla začalo rozširovať aj medzi roľníkov na vidieku. Sklo určené pre chudobnejších sa vyrábalo z obyčajného sodnodraselného skla. Takáto roztavená surovina sa spracovávala naberaním na dlhú tyč sklárskej píšťaly a následným fúkaním alebo liatím do formy. Lacnejšou verziou fúkaného a brúseného skla bolo tzv. Listové úžitkové sklo. Listovanie bolo preto zavádzané v mnohých sklárňach a obe technológie tvarovania fungovali súčasne. Rozvoj výroby sklenených fliaš v Čechách podnietili predovšetkým minerálne vody. V 19.stor. sa minerálne vody používali k liečbe a rozosielali sa bohatým pacientom. Už koncom 19.stor. bola výroba liatinových foriem na vysokej úrovni čo umožňovalo výrobu malých sérii fliaš.

V tretej štvrtine 19.stor začína na Jabloneckú výroba perličkového skla benátskeho typu. Šlo o základnú surovinu pre výrobu drobných perličiek. Vyrábali sa ručným sekaním sklenených trubičiek na malé valčeky, ktoré sa potom leštili ohňom, brúsili a následne farbili.

V 20. a 30. rokoch 19stor. zohral významnú rolu biedermeier, ktorý bol v ostrom kontraste s umiernenou módou počiatku storočia. Závratne rástol dopyt po náhrdelníkoch, náramkoch, náušniciach a ozdobách do vlasov. Módne boli v tej dobe filigramové šperky doplnené veľkými stredovými imitáciami polodrahokamov, šperky inšpirované rokokom napr. veľké oválne brošne, guľaté brošne s gemami s motívom ženskej hlavy. Okolo roku 1850 boli prvýkrát vyrobené postriebné a pozlátené fúkané perly.

Postupne rástli požiadavky na gombíky. Po francúzskej revolúcii zaplavil Európu gombík, ktorý bol jediným veľkým zdobeným detailom na odevu. Výroba sklenených gombíkov začala rásť v dámskej móde 2 polovici 19.stor. Veľmi vyspelá technológia výroby gombíkov viedla k zavedeniu výroby čiernej jotovej bižutérie. Celosvetovou módou sa čierna bižutéria stala v 90rokoch 19.stor. Zaujala pre svoju výtvarnú a technologickú dokonalosť

pozíciu smútočného šperku strednej aj vysoko zámožnej vrstvi. Po roku 1875 dochádza k ďalšej inovácii v jakosti sklenených kameňov, ktoré sa začínajú simlizovať, to znamená, že na spodnú stranu dávali reflexnú vrstvu vyredukovaného striebra (zrkadlo). Kamene sa tým stali trblietavejšie a kovová bižutéria príťažlivejšia.

V 19stor. v móde vzniká fenomén Hot Kutir, vznikali módne dómy, ktoré boli určené len pre najvyššie vrstvi spoločnosti. V roku 1850 začala výroba krinolín – spodničky boli pretkávané žínemi vystužené koticami z veľrýb. Mali obruče, ktoré sa dali vyťahovať. Dolná časť šiat mohla mať aj 2m a ženy sa v tom museli učiť chodiť. Po čase sa tento odev stával čoraz častejšie výsmechom u mužov a tak sa postupne predná časť šiat zužovala až nakoniec v 60-80 rokoch 19stor. vznikajú turnýry nazývané tiež „ honzík“ objem bol presúvaný do zadnej časti šiat. Na šatách bolo veľké množstvo gombíkov. Exkluzivita šiat sa poznala podľa hlbokého výstrihu, avšak šaty s výstrihom mohli ženy nosiť len na večer cez deň to bolo neprípustné. V roku 1872 sa móda vracia k polonéze riaseniu a podkasávaniu. Od 60rokov 19storočia sa začínajú používať chemické farbivá. V 80rokoch 19stor. sa do módy dostáva cul de Paris tzv. Parížsky zadok zadná časť šiat bola veľmi objemná. Na základe toho vznikajú špeciálne typy kabátov pre ženy ktoré boli vpredu dlhé a vzadu skrátené kvôli strihu šiat. Tento typ šiat sa prestal šiť už koncom 80rokov 19stor. Látky, z ktorých sa šili šaty boli veľmi ťažké delili sa na letné a zimné. Koncom 19storočia sa do dámskeho odevu dostávajú pánske prvky. Európa bola ovplyvnená japonskou kultúrou. Začali sa dovážať hodvábné látky, nite. Vyrábali sa rôzne vankúšiky, deky s japonskými motívmi. V tej dobe prišiel Japonec Kokichi Mikimoto na spôsob ako umelo pestovať perly, ktoré boli ideálne na lacnejšiu bižutériu.

Koncom 19stor. bola zahájená výroba brúsenia a leštenia čočiek a všetkých druhov cylindrových, trojických aj bifokálnych okuliarových skiel. A začiatkom 20stor. sa výroba rozšírila aj o meniskové sklá.

Práca so sklom našla široké uplatnenie v reštaurovaní okien gotických kostolov. Reštaurátorská práca podnecovala napodobňovať staré diela. Záujem o tvorbu farebných okien stále vzrastal. Výroba sa realizovala v továrňach, ktorých bolo vo Francúzsku približne 150.

Veľký rozvoj umeleckej činnosti sa dosiahol v textilnej výrobe. Spočiatku sa reprodukovali obrazy v technike gobelín. Vynálezom valcového tlačiarenskeho stroja roku 1783 v Anglicku sa veľmi rozšírila výroba tlačených tkanín, zobrazujúcich revolučné alebo

antické námety.

Osobitné miesto zaujala grafická tvorba, ktorej kontrast čiernej a bielej farby, svetlo, tieň, čiže protiklad sa pokladali za dogmu romantickej estetiky. Veľký úspech dosiahla knižná ilustrácia. Nezvyčajný rozvoj zaznamenala politická karikatúra (Honoré Daumier).

Pri práci z kovu vynikalo najmä zlatnícke umenie. Vyrábali sa predmety domácej potreby, ako napr. toaletné stolíky, čajové kanvice. Podľa gotických vzorov boli vo veľkej obľube železné šperky. Ich výroba veľmi ovplyvňovala vývoj vtedajšej módy. Úspešne sa rozvíjalo aj medailérstvo.

Kováčske umenie našlo uplatnenie v spojitosti s ochranou historických pamiatok. Zhotovovali sa dverové závesy – pánty kostolov a chrámov, napr. na chráme Matky božej v Paríži. Začiatkom 19stor. bolo kováčstvo ovplyvnené empírom. Dominovala hladká rovná tyč, dekoratívne geometrické tvary a opakujúce sa súvislé pásy motívov výzdoby. Priamka, kružnica a meander sa stali najbežnejším motívom. Často sa využívali aj rastlinné dekorácie najčastejšie kvety a vavrínové vence. Široké uplatnenie mali liatiny, z ktorých sa vyrábali križe, náhrobné dosky, busty, sochy zábradlia a mreže. S rozvojom priemyslu začal úpadok remeselnej práce. Zásadná zmena v kováčstve bola zaznamenaná až koncom 19.stor. v období secesie. Jeho hlavným rysom boli línie vlniacich sa kriviek, asymetrické tvary, ľahko plynúca dynamika, mäkké a útle formy. Prevládal orientálny naturalizmus s prevažne rastlinnými motívami. Opäť vzrastal záujem o originalnosť, jemnosť a precíznosť ručnej práce. Vzrastala potreba kovaných interiérových a exteriérových mreží, zábradlí, doplnkov a šperkov.

V keramickej výrobe sa uplatnila anglická technológia jemnej fajanse zdobená tlačenou ornamentikou inšpirovanou rokokom. Najväčší rozkvet plného rozvinutia pukanského hrnčiarstva nastáva koncom 18. storočia a trvá približne do sedemdesiatych rokov 19. storočia. V ňom dominuje úžitková keramika. Najvýraznejšiu časť tvorí výroba džbánov. Boli to džbány príležitostné - cechové, svadobné, kmotrovské, snubné - ale aj na denné používanie. Jednotlivé cechy si u hrnčiarov objednávali džbány s figurálnou výzdobou, doplnené textami. Postupne figurálna maľba ustupuje a prevláda ornamentálny dekor. Koncom 19. storočia v súvislosti s konkurenciou fabrickej výroby smaltovaného riadu cena hrnčiarskych nádob veľmi klesla a nastal aj všeobecný úpadok hrnčiarstva. Po zániku cechovníctva v r. 1867 sa hrnčiari združili do hrnčiarskeho priemyselného spolku. Ten dokázal pozdvihnúť výrobu na vyššiu úroveň ale mnohí majstri si hľadajú iné zamestnanie.

V 19 stor. sa presadzuje návrat ku klasickým formám v stavebníctve i riešení v interiéri. Empírový nábytok prihliada na zjednodušenie tvarov a jemnosť línií. Tento nábytok sa stal vernou kópiou rímskeho nábytku. Čalúnenie bolo farebné, vyhotovené hlavne červenými látkami. Typické pre sedací nábytok bolo loďkovité prehnutie operadla. Vo francúzsku začali byť priemyselne vyrábané špirálovité pružiny, ktoré zvýšili pohodlnosť sedenia. K posteliam boli po prvý krát pridané aj nočné stolíky.

Na prelome 19 a 20stor. začína obdobie secesie, ktoré sa uplatnilo vo všetkých umeleckých odvetviach, ale hlavne v úžitkovom umení, úžitkovej grafike ako je napríklad ex libris. Rovnako sa secesia rozšírila do plagátnej tvorby a knižného umenia. Typickými znakmi secesie sú presýtenosť dekoratívnych ornamentálnych prvkov, hlavne prírodných tvarov a motívov ako sú kvety, listy, zvieracie motívy a hmyz. Dôležitá bola plošnosť a krivka. Vo veľkej miere boli inšpirovaný japonským umením, keltskou kultúrou a biomorfnými tvarmi.